

Heikki Luostarinen

Suppea ryssäjahti

Ensimmäisen tasavaltamme neuvostovastainen propaganda ei ollut eurooppalaisittain verrattuna - jos sanonta sallitaan - lainkaan hullumpaa. Siinä oli anglosaksista kopeutta, puolalaista melodraamaa ja suomalaispohjalaista kireyttä, jossa syytökset lausuttiin hampaanmurusia syljeskellen. Eleganssia siinä oli harvoin, mutta palavaa raskasta tunnetta sitäkin runsaammin. Jotain suomalaisen neuvostovastaisuuden luonteesta kertonee sekin, että kun muualla puhuttiin russofobiasta, meillä iskusana oli ryssäviha.

Tietystä omintakeisuudestaan huolimatta suomalaisella neuvostovastaisella propagandalla oli vankat historialliset ja poliittiset liittymänsä mm. englantilaiseen, ranskalaiseen, saksalaiseen ja ruotsalaiseen propagandaan. Pyrkimykseni on lyhyesti selvittää suomalaisen propagandarytymän erityisyyttä tässä eurooppalaisessa yhteydessään.

Barbaarien maa

Näinä propagandasodan päivinä tuntuu enemmän kuin osuvalta, että ensimmäiset Länsi-Euroopan ja Venä-

jän kiinteät yhteydet näyttävät syntyneen Iivana IV:n - paremmin tunnettu lisänimellä Julma - aikaan.

Kauppiaitten, diplomaattien ja matkaavaisten Venäjältä länteen välittämä kuva ei kaikkiaan ollut järin mairitteleva (ks. esim. Berry & Crumney 1968, Groh 1961 ja Kappeler 1980). Venäjä oli raaka ja barbaarinen maa, jossa vallitsi despotia. Venäläiset olivat julmia, sivistymättömiä ja epäluotettavia. Yhtään sen parempi ei kuva ollut maissa, jotka olivat luodanneet venäläistä luonnetta miekan kanssa: ruotsalaiset olivat havainneet venäläiset muun kelvottomuutensa ohella vielä kopeiksi ja ylpeiksikin (Tarkkainen 1974).

Varsinaisen eurooppalaisen russofobian synty näyttää ajoittuvan Napoleonin sotien jälkeisiin vuosiin. Ranskassa ja Ruotsissa syy liittyy Euroopan uuteen sotilaalliseen ja poliittiseen asetelmaan, jossa Venäjä on tuore suurvalta ja vanhoillisten hallitusten viimekätinen tuki, Englannissa kaupallisiin ja poliittisiin suurvaltaristiiriitoin ennen muuta Euroopan ulkopuolella. (Vrt. esim. McNally 1958 ja Gleason 1950,

Aina 1800-luvun puolimaihien saakka venäläisvastaisuuden perustelut olivat verraten ylimalkaisia ja yleiseen barbaariseen metsäläisyyteen ja jonkinlaiseen myyttiseen yleisaasialaisuuteen viittaavia: niin kuin samosivat persialaiset, hunnit ja turkkilaiset kukistamaan läntistä sivistystä, niin vyöryivät venäläiset kasakka- ja mongolilaumat lännen rikkauksia ahnehtimaan.

Virhe oli tapahtunut jo varhain, sillä 1600-luvun länsieurooppalaisille tarkkailijoille Venäjä ei ollut bysantilaisen kulttuurin ja Itä-Rooman valtioperinnön työnjatkaja, vaan yksi niistä vieraista ja kehittymättömistä kansoista, joita Länsi-Euroopan ympärille aukeavassa inhimillisessä eläintarhassa oli määrämättömästi. Lyhyesti: Venäjän kulttuuria ei tullut eurooppalaisen kulttuurin kehityksen kontekstissa, mihin se paljolti kuului, vaan paremminkin löytöretkien ajan jyrkän kulttuurisen etnosentrismin kautta.

Tämän karkean yleistuomion särvät hioutuivat 1700- ja 1800-luvun kuluessa, kun Venäjän ja lännen yhteydet lisääntyivät ja Venäjä pyrki aktiivisesti läntisen sivistyksen ja ammattitaidon hyväksikäyttöön omien yhteiskuntaoljensa kehittämiseksi.

Alkuperäinen kulttuurinen ero - joka siis lännessä tulkittiin Venäjän kulttuurittomuudeksi - ei välttämättä kaventunut edes silläkään kaudella, jolloin saattoi sattua, että pietarilaisessa salongissa venäläiset keskustelivat keskenään ranskaksi. Toisaalta venäläisen yläluokan "eurooppalaisuminen" kertoi vain hyvin pinnallisesta yhdentymisestä läntisiin malleihin ja tapakulttuuriin, toisaalta Länsi-Euroopan yhteiskuntaoljien kehitys industrialismin kaudella eteni monin verroin ripeämmin kuin jähmeä Venäjä oli kykenevä sitä saavuttamaan. Jos vaikkapa 1700-luvun

alun hienostunut läntinen havainnoitsija saattoi kauhistella venäläisten alkeellisia pöytätapoja, hänen seuraajallaan puolitoista sataa vuotta myöhemmin riitti työsarkaa Venäjän patriarkaalis-uskonnollisen hallitusjärjestelmän, kehittymättömän teollisuuden ja vanhakantaisten maaoljien ruotimisessa.

Yhdeksännentoista vuosisadan jälkipuoliskolla venäläisvastaisuus saa uuden argumentin: nousevien rotuteorioitten ajatuksen venäläisten rodullisesta alemmuudesta. Erityisen voimakkaasti ajatus juurtuu Saksaan, jossa valtiolliseen nousuun yhdistyy Venäjän-vastaisuus ja germanistisen rotuteorian kehittäminen. Osin Ruotsin kautta nämä ajatukset levisivät ensin suomenruotsalaisten ja kansalaissodan jälkeen myös maamme suomenkielisenkin väestön keskuuteen. (Rohrbach 1916 ja Klinge 1972, 103-105.)

Käsitys venäläisestä uhkasta ja venäläisten omituisuudesta oli eittämättä 1800-luvun eurooppalaisen ajattelun pysyvää ainesta. Eikä sillä hyvä: oman metsäläisyyden hampas-telu oli myös venäläisen sivistyneistön mieliaiheita.

Tulevaisuuden laboratorio

Yhdysvalloissa ja Englannissa uskottiin yleisesti Venäjän ja lännen kehityksen asettuneen viimein yhteisiin uumiin, kun 1800-luvun loppuvuosi-kymmeninä alkanut kiihas teollistuminen ja Stolypinin itsenäistä talonpoikaista suosinut maa uudistus saivat maaliskuun vallankumouksessa seuraajakseen "poliittisen demokration". Lännen ja Venäjän kulttuurisen vierauden ja kehityksen ohiosumisen paradoksi oli kuitenkin täydentyvä maaliskuun vallankumouksessa: Venäjän yhteiskunnan muuttuessa perustuvan radikaalisti, läntiset maat jäivät entiselleen. Kun Yhdysvaltain presidentti Woodrow Wilson vielä keväällä

1917 ylisti Yhdysvaltain ja Venäjän kansan yhteisiä tavoitteita ja suuria päämääriä, hän saa jo muutaman hetken kuluttua aiheen todeta ulkoministerinsä kautta liittolaismaille, ettei valistuneiden hallitusten tulla missään tekemisissä sen poliittisen voiman kanssa, joka Venäjää hallitsi (Grayson 1978, 43-45 ja 54-59).

Vanha Venäjä oli ollut länsimaille aina yksinomaan ulkopoliittinen ongelma. Sosiaalisen vallankumouksen myötä syntyvä uusi neuvostovaltio on puolestaan ennen muuta sisäpoliittinen ongelma. Se on sotilaallisesti heikko, mutta aatteellisesti vaarallinen; vallankumouksen leviämisen uhkahan oli todellinen.

Tässä seikassa on venäläisvastaisen ja neuvostovastaisen propagandan merkittävä ero. Muotoutuva neuvostovastainen propaganda yrittää kiihkeästi selittää bolshevismia ja kommunismin erityisesti venäläiseksi ilmiöksi sisäpoliittisista syistä, todistaakseen sen "vieraaksi opiksi", omaan kansaan, omaan kansanluonteeseen ja perinteeseen sopimattomaksi, mahdottomaksi. Vaikka neuvostovastainen propaganda alkaa tietyn murrosvaiheen jälkeen käyttää hyväkseen koko vanhan venäläisvastaisuuden ammusvarastoa, se on ilmiönä tyystin omansa.

Jos Venäjä olisi säilynyt tiellä, jota se kulki väliaikaisen hallituksen aikana, läntinen ajattelu ei olisi keskittynyt pohtimaan venäläisen yhteiskuntaelämän "aasialaista ja despoottista" perintöä, joka johti bolshevismiin. Se olisi suunnannut katseensa Venäjän "eurooppalaiseen" kylkeen, joka väijäämättä käänsi maan demokratioiden ja kapitalististen maitten kanssa yhteiseen yhteiskuntajärjestykseen.

Neuvostoliiton tapahtumia seurattiin ehkäpä ennennäkemättömällä intensiteetillä. Maa oli tulevaisuuden

laboratorio, mittasuhteiltaan valtaisa koe, jonka jokainen yksittäinen uutistapahtuma ei ollut tapahtuma sinänsä, vaan oire laajemmasta kehityskulutusta, todistus puolesta tai vastaan, yhteiskunnallisten peruskysymysten kiirastuli.

Internationalistisen kommunismin, Kominternin voimavuosien, aikana sosialistisen kokeilun maailmanlaajuisen aatteellinen ja poliittinen impulssi läpäisi koko läntisen yhteiskunta- ja hengenelämän. Se nosti barrikaadeille niin kirkon, tieteen, taiteen kuin tuotantoelämänkin. Neuvostoliittoa koskeva kirjoittelu ja kiinnostus oli alun alkaen niin laajaa, että vain kirjoittelun laatu, ei määrä, saattaa tehdä oikeutetuksi brittiasiamiehen Paul Dukessin teoksen otsikosta sananparreksi muuttuneen luonnehdinnan Punaisen hämärän maa.

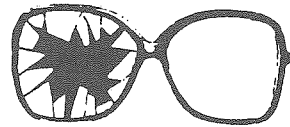
Neuvostoliiton yleisen poliittisen kehityksen arvostelluimpia vaiheita olivat ns. sotakommunismien taloudellisesti vaikeat vuodet, ns. punainen terrori, jolloin neuvostovalta pyrki tukahduttamaan monenkirjavat ja aktiiviset vastavallankumoukselliset hankkeet, maatalouden kollektivisointi sekä Stalinin armeijassa ja puolueessa 1930-luvun puolimaissa toteuttama "puhdistus". Neuvostoliiton ulkopoliitiikka tuomittiin kansainvälisistä oikeutta räikeästi rikkovaksi - ennen muuta sen tuen vuoksi, jota Neuvostoliitto antoi eri maiden kommunisteille. Neuvostoliiton sisäpolitiikassa nähtiin verta, kurjuutta ja despotiaa.

Yleistuomion ohella läntiset asiantuntijat ja harrastajat kritikoivat neuvostoyhteiskuntaa aina kukin omalla pätevyysalueellaan. Sosiaalidemokraattisen liikkeen johtajat ja ideologit kiinnittivät erityistä huomiota menshevikkijohtoisen Gruusian joutumiseen neuvostovallan alle sekä neuvostovaltion työläisten elinehtoi-

hin, työväenlainsäädäntöön ja työ-paineeseen. Uskonnolliset piirit leimasivat ateistisen neuvostovallan saatanalliseksi: uskovaisten sorto, kirkkojen häpäisy, papiston vaino ja uskonnon kaikesta huolimatta jatkuva elinvoima olivat kirjoittelun keskeinen sisältö. Liberaalien kansalaispiirien kritiikki iski Neuvostoliiton vaalijärjestelmää, oikeuslaitosta ja elinkeinovapautta, talonpoikaisen väestön kirves puolestaan kolhoosijärjestelmää, josta tuli pakkovallan ja vapaan talonpojan orjuuttamisen symboli. Nationalismin ajatukselle vihkiytyneet todistivat neuvostovallan merkitsevän raakaa vähemmistökansallisuuksien sortoa ja vanha-venäläistä imperialismia, teollisuus- ja finanssi piirit osoittivat Neuvostoliiton tuotannollisen järjestelmän mahdottomuuden...

Kritiikin kaikenkattavuutta kuvaa verraten hyvin se, että usein päädyttiin sovittamattomiin ristiriitoihin. Esimerkiksi kelvannee juutalaiskysymys samaan aikaan kun eräät antisemitistiset piirit väittivät neuvostovaltiota juutalaisjohtoiseksi ja - kuten Hitler - juutalaisen maailmanvallankumouksen tukikohdaksi, monet juutalaispiirit puolestaan syyttivät neuvostojohtoa julmista juutalaisvainoista.

Neuvostohallitus ei saanut rauhaa kritiikiltä toimipa se sitten sosialististen teorioiden mukaan tai niistä poiketen: edellisessä tapauksessa se ajoi pääsimäisen typerästi maata perikatoon, jälkimmäisessä se oli ailahtelevainen ja linjaton tuuliviiri, jolla ei ollut muuta politiikkaa kuin valtansa säilyttäminen. Jo NEP-kauden alkamisesta lähtien läntinen propaganda käytti neuvostopolitiikan oikeistopikkeamia oman uskottavuutensa säilyttämiseen: koska sosialismin mahdottomuus oli todistettu lukijoille vedenpitävästi, oli välttämätöntä osoittaa, että Neuvostoliitto

katsauksia

ei ollutkaan **todella** sosialistinen valtio. Tämän ulkokuoren alla tapahtuneen yhteiskuntajärjestelmän de facto -vaihdoksen todistamiseen käytettiin runsaasti aikaa ja energiaa.

Bolshevismmin olemus

Bolshevismia arvostelevia teoreetikkoja askarrutti eritoten bolshevismmin olemus, sen sisin, ja sen toteutumisen juuri Venäjällä. Paljolti kysymysten vastaus lankesi yhteen, sillä bolshevismi nähtiin äärimmäisissä tulkinnoissa jopa rodullisena ominaisuutena.

Reunavaltioissa, jotka olivat syntyneet osin Venäjän hajoamisen yhteydessä, bolshevismi tulkittiin usein vain vanhan Venäjän uudeksi valtionhoitajaksi. Tällä kertaa oli ohjaksissa rappeutuneen yläluokan sijasta rappeutunut ja vallanjanoinen kurjalisto. Venäläisen politiikan ydin oli kuitenkin entisellään, sama huolettomuus, sama velttous, sama lyhytjännitteisyys, sama tunteellisuus. Rahvaan riehunnassa ja valloitushalussa bolshevismi oli vain **hui-pennettua venäläisyyttä**, venäläisen luonteenlaadun ja elämänasenteen estotonta purkausta.

Emigranttipiirit - puolisoista miljoonaa vallankumousta pakoon muuttanutta - eivät toki voineet tulkita kauheuksia venäläisyyden aiheuttamiksi. Kyse oli joko rappeutuneen rahvaan anarkiasta taikka sitten venäläisessä rotu- ja kulttuuriperimässä piilevän aasialaisen aineksen esiinnoususta. Kremlin vartiassa seisovat kiinalaiset symboloivat monille pakolaisille Venäjän aasialaisten alueiden ja ihmisryhmien esiinmarssia bruttaalin kollektivismiin,

kommunismiin, varjossa. Kyse oli siten mongolimyrskystä.

Eurooppalaisen porvariston vakio-vastaus löytyi usein tuolloin suositusta massojen psykologiasta: vallankumouksessa oli kyse oppimattoman ja raakatapaisen rahvaan pidikkeetömästä joukkokäyttäytymisestä, joka omalla logiikallaan raivasi tietään kohti täydellistä kaaosta ja verenvuodatusta. Alkuperäiset eläimelliset vaistot nousivat massapsykologian dynamiikalla pintaan hukuttaen sivistyksen ja kulttuurin rahvaaseen luoman pintasilauksen. Inhimillisuus tallaantui eläimellisyyteen, ihmisen sisin raivosi kiihdyteyllä energiallaan. Kyse oli siten eläimellisyyden ilmauksesta ihmiskunnassa.

Kehittymättömiä teorioista oli ajatus, jonka mukaan vallankumouksen ja bolshevismien takana oli yksinomaan sen johtajien kyltymätön vallanhimo. Perustelemattomaksi jäi myös kristillisten piirien usko bolshevismiin maanpäällisenä saatanan työnä, universaalina pahan ilmentymänä. Kansallissosialistisen puolueen ja eräiden muiden antisemitististen ryhmien viralliseen ideologiaan kuului ajatus bolshevismista juutalaisen rodun juonena. Hitler näki Taisteluni-teoksessa Neuvostoliiton tukikohtana, josta juutalaisuus yritti kaapata koko Euroopan tappavaan syleilyynsä (ks. Hitler 1941, 370-381). Älyllisestä alimittaisuudestaan huolimatta väitteellä oli propagandistista arvoa.

Yhteistä kaikille teorioille oli, että ne korostivat rahvaan osuutta bolshevismissa joko valtaa käyttävänä voimana tahi sitten sinä tukijoukkona, johon bolshevikkiylimystön valta nojaa. Ei ole siten yllättävää, että läntinen neuvostovastainen propaganda maailmansotien välisellä ajalla ja paljolti sen jälkeenkin muistuttaa valkoisen puolen propa-

gandaa niin Venäjän, Suomen kuin Espanjankin kansalaissodissa. Propaganda oli luokkapropagandaa.

Valkoisen luokkapropagandan hie- man tarkempi erittely vaatii eron- tekoa yleiseen sotapropagandaan, jonka senkin kaikkia mahdollisia argumentteja on käytetty niin kuu- massa kuin kylmässäkin sodassa neu- vostovaltiota vastaan. Sallikaamme Laswellin (1927, 195) kiteyttää jäl- kimmäinen:

"Nostaaksesi kansan vihaan vihollista kohtaan esitä tuo vastassa oleva kansa- kunta uhkaavana, murhaavana hyökkää- jänä. Esitä vihollinen koko kansakunnan ja sen jokaisen olennaisen ryhmän vaali- mien ihanteiden ja unelmien esteenä. Sodan päämäärän tarkentamisessa vihollisen estävä rooli tulee erityisen selvästi esille. Esitä vastassa oleva kansakunta saatanallisena; se tekee väkivaltaa kai- kille ryhmän moraalille säännöille... ja loukkaa sen itsekunnioitusta. Vihan säilymisen ehtona on se, että suoraan vihollisen kuvaukseen uhkaavaksi, estä- väksi ja saatanalliseksi liitetään usko lopulliseen voittoon."

Valkoiseen luokkapropagandaan kuu- luu erityispiirre, jota nimitettäköön vaikkapa "renttupropagandaksi". Siinä tavallisesti työväenluokkainen vihollinen kuvataan porvariston huonoim- man kansankuvan kautta: "ne" ovat siveettömiä (vapaa rakkaus, äpäpä- lapsia), moraalittomia (polttavat kirkot, tappavat papit), laiskoja (vain rahalla ja ruoskalla sotivat), anarkis- tisia (kuria ja järjestystä ei synny), likaisia ja ryysyisiä (eivät viitsi pestä eivätkä korjata), elämäntavoil- taan eläimellisiä (syövät käsin, tap- pavat ja raiskaavat) sekä sivistymät- tömiä (kissaa eivät osaa kirjoittaa, mutta hallita pitäisi). Vihollisen stereotyyppi on työväenluokan röyh- keä sälli, joka ei nosta hattua her- ran edessä, vaan mälviä, syljeskelee ja lakkoilee. Tämän eläimellisen, haisevan ja kaiken arvokkaan lokaa-

van, ihmisjoukon vastakohtana on perinettä, kulttuuria, lakia, puhtautta, järjestystä, uskontoa ja työteliäisyyttä kannattava ja ylläpitävä valkoinen armeija. (Vrt. esim. T. Manninen 1982, Wrangel 1930; proletarisen kansankuvan synnystä Sarajas 1962; vrt. edelleen Bogart 1976.)

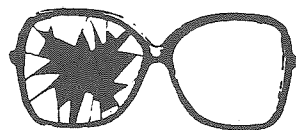
Neuvostoliiton osa oli olla jonkinlainen maailmanproletaari - pyrki- myksensä mukaan.

Propagandan on todettu olleen osin ristiriitaista, mutta se oli sitä myös yhdessä erityisessä mielessä. Vaikka bolshevistinen politiikka oli venäläisen luonteen ilmausta, sen epäonnistumisten oli kuitenkin oltava propagandan valtavirralla kaiken sosialistisen ajattelun ja politiikan, läntisenkin, kelvottomuuden todistetta. Pari esimerkkiä:

Varhemmat neuvostoyhteiskunnan elämän ja moraalin kokeilut ja teoretisoinnit todistettiin "luonnonvastaisiksi" lukuisilla kuvauksilla juopoudesta, rehottavasta rikollisuudesta, yltyvästä haureudesta, jyrkästi nousevista abortti- ja avioeroluvuista, orpolasten laumoista jne. Opetus oli yksi ja yleinen: Tähän johtaa kaikki yhteiskunnallinen radikalismi.

Neuvostoliiton teollinen ja tuotannollinen kehittyminen oli propagandalle verraten vaikea ongelma. Alkuun kohoavat tuotantoluvut leimattiin väärennöksiksi, sittemmin saksalaisten insinöörien, amerikkalaisten koneitten ja venäläisten vankiarmeijoiden vähäisiksi saavutuksiksi, joiden vaikutus tavallisen ihmisen elämään oli elintason nousun sijasta pikemminkin kurjistava. Epäonnistuminen oli suhteellisesti, luonnonvaroihin ja uhrauksiin verrattuna, syvä.

Opetus oli jälleen propagandan valtaosalle - ei toki kaikissa maissa - selvä: Tähän johtaa kaikki kapitalismin tieltä poikkeaminen. Sosialistiseen talouspolitiikkaan kuuluu aina

katsauksia

ja kaikkialla byrokratiaa, huonoa työkuria, vastuuntunnon puutetta, suuruudenhulluutta... Todistelu oli sisäpoliittisesti usein varsin käyttökelpoista.

Lännen lamavuosien ja Neuvostoliiton teollistumista ja viisivuotisuunnitelmia vastaan suunnatun propagandan voimakkaan aallon yhteenosuminen ei ollut sattumaa. Neuvostovastaisen propagandan voima ja sisältö seurailivat yleensäkin kahta muuttujaa, toisaalta neuvostoyhteiskunnan kehitystä, toisaalta lännen omissa yhteiskuntaoloissa tapahtuvia muutoksia. Milloin kapitalististen maiden oma sisäinen tilanne oli erityisen epävakaa ja Kominternin "seireenilaulujen" pelättiin olevan erityisen houkuttelevia nuorison tai työväenluokan korvissa - kuten pulakaudella oli asianlaita - neuvostovastaisella propagandalla oli tarve voimistua.

"Ryssävihamme" juuria

Niin kuin kansainvälisellä neuvostovastaisuudella, niin myös suomalaisella oli käytössään tietty venäläisvastaisuuden vanha arsenaali. Sen voima lienee kuitenkin ollut merkittävästi vähäisempi ja ruuti märempi kuin mitä ensimmäisen tasavallan aikana neuvostovastaisuuden aktiivit propagoiijat mieluusti esittivät. (Ks. esim. Klinge 1972 sekä hänen kritiikoistaan esim. Jutikkala 1977 ja A. Manninen 1973.)

Kansalaissodan jälkeisessä valkoisessa Suomessa kanonisoitu "kansanperinteinen ryssänviha" lienee ollut enemmänkin kulttuurisen vierauden ilmentymää ja paikallista sota- ja vainotarinastoa kuin aktiivista vihaa.

Maailman Kuvalehti

N:o 7
1940
3 MK

RYSSÄ

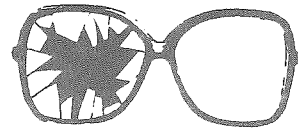
YHTEISKUNNALLISEN
KÄSITYSTYÖN
TOIMIKUNTA

Vanhoiden taistelujen ja yhteenottojen muistot olivat tietty kulttuurinen tasku, josta voitiin nostella vihan aiheita propagandistiseen levitykseen. Ei ole sattumaa, että Isonvihan aika oli eräs historianopetuksen ja populaarin historiallisen kirjallisuuden painopistealueita ensimmäisessä tasavallassa. Perinteisyyden lippu antoi suojaa neuvostovastaisuuden levittämiselle.

Yhtä luonnollista kuin paradoksaalistakin on, että Venäjä itse rakensi oman vastustuksensa edellytykset rakentaessaan 1800-luvulla Suomen taloudellista ja kulttuurista infrastruktuuria. Kuta suotuisammiksi Suomen olot Venäjän suojeluksessa kehittyivät, sitä suuremmaksi kasvoi suuremman itsenäisyyden paine. Tämä seikka haluttiin tyystin kieltää valkoisessa Suomessa, joka pyrki rakentamaan historiasta Venäjän ja Suomen kansojen ikuisen antagonismin näyttämön. Historian punainen lanka oli Venäjän yritys valloittaa viimeisetkin suomalaiset maat ja tukahduttaa koko kansa ja kulttuuri. Suomalaisuuden aate jaksaa kuitenkin elää kaiken barbaarisen sarron ja vainon alla sekä viimein kansalaissodassa katkaa miekalla venäläisen kahleen ja venäläisten käytyreiden vapaudelle punomat köydet.

"Kansanvihan" ohella on kansalaissotaa edeltäviltä vuosikymmeniltä löydettävissä kaksi venäläisvastaisuuden ansaria: suomenruotsalaisen väestön eräiden osien keskuuteen levinnyt germanistinen rotuajattelu sekä vastenmielisyyys venäläistä byrokratiaa ja Suomen autonomiaa ka-ventanutta politiikkaa kohtaan.

Edellisen kannatus oli suppeata, joskin ajoittain sitäkin kiihkeämpää niiden piirissä, joiden osana oli olla - Bertel Gripenbergin sanoin - "förpostkeden in Österland". Suomenkielisten kylmyyden ymmärtää, sillä

katsauksia

suuntaus ymmärsi taistelevansa länsimaisen sivistyksen ja rodun puolesta osin myös suomalaista väestöä vastaan. Kansalaissodan tasoittaessa valkoisen Suomen kieli- ja kulttuuriristiriitoja germanistista rotuajattelua alettiin soveltaa luokkaveljeyden merkeissä siten, että ainakin valkoiset suomalaiset jäivät sivistyskansojen rajaviivan paremmalle puolelle.

Byrokratian ja poliittisen "sarron" vastustus ei - todettakoon seikka painokkaasti - ollut pääosin venäläisvastaista rodullisesti, kansallisesti tai kulttuurisesti, vaikka se venäläistämispoliittikan kritiikissä sellaisiakin vivahteita sai. Kyse oli erityisesti kamppailusta tiettyä venäläistä valtaeliittiä ja politiikan linjaa vastaan, kamppailusta, joka oli suomen ja venäjän kansoille yhteinen. Yhteisen taistelun ajatus tulee voimakkaimmin näkyville siinä solidaarisuuden purkauksessa, jonka maaliskuun vallankumous laukaisee suomalaisessa lehdistössä.

Tälle pohjalle - jossa ulkomaiset lainat, varsinkin saksalaiset ja ruotsalaiset, olivat merkittävässä asemassa - ensimmäinen tasavalta rakensi neuvostovastaisen propagandan-sa historiallisen todistelun.

Se seikka, että valkoinen Suomi pyrki osin jo kansalaissodan kuluessa painottamaan taistelujen venäläisvastaista sisintä, oli monien ulko- ja sisäpoliittisten tekijäin summa. Ulkomaisen avun saamisen kannalta oli keskeistä korostaa sodan luonetta vapaussotana, ei veljestaisteluna. Toisaalta sotakuukausien kuluessa valkoisen johdon politiikka muotoutui jääkäriaktiivismin linjan mukaisesti avoimen ekspansiiviseksi - tavoit-

teeksi tuli Suomen itsenäisen irredentan lunastaminen, mikä johti aktiiviseen sodanetsimiseen. Venäläisvastaiset korostukset olivat tarpeen myös armeijan kutsunnoissa, joiden miehistöainees oli poliittisesti epäluotettavaa. (Vrt. T. Manninen 1982.)

Sodan päätyttyä oli valkoisella Suomella lukuisien materiaalien ja poliittisten murheittensa lisäksi kaksi aatteellista ja ideologista kohdalonkysymystä ratkaistavanaan: kuinka kapina oli mahdollinen ja miten yhteiskunnallinen integraatio voitaisiin palauttaa?

Kapinan syiden populaari valkoinen analyysi oli kahlittu ahtaalle, sillä vikaa ei voinut olla voittaneissa yhteiskuntaluokissa eikä koko siinä "puolessa kansassa", joka muodosti punaisen vallan äänestäjä- ja kannattajakunnan massat. Syntipukit ja "harhaanjohtajat" löydettiin kahtaalta: venäläisistä sotilaista ja bolshevikeista sekä suomalaisista sosialisti-johtajista. Niin muotopuoli kuin ajatus aatehistoriallisesti onkin, sosialismin leviäminen Suomeen ja kansanvaltuuskunnan poliittinen linja leimattiin venäläiseksi "tartunnaksi" ja bolshevismiksi.

Venäläisvastaisuus ei tarjonnut siten vain helppoa selitystä sodalle, vaan myös yksinkertaisen integraatiolääkkeen: vihaa vanhojen venäläiselle oli harhautetun työmiehen rehabilitoiminen suomalaiseksi helppompaa. Samalla voitiin rakentaa uutta kansallista yhtenäisyyttä ja identiteettiä venäläisvastaisuuden kulmakiven varaan: valkoinen Suomi loi oman versionsa suomalaisuudesta sosialisminvastaisuuden kautta; enemmän kuin itsenäinen Suomi se oli Valkoisten Voittama Alue.

Ryssä oli integraation väline siinä kuin pyssy, leipä, Jeesus tai Stoolkin. Yhteiskunnallinen järjestys lepäsi alkuun sodan tauottua aseisiin,

mutta useimmille oli selvää, että laille ja vallitsevalla järjestelmälle oli luotava kasvatuksen, propagandan ja sosiaalisen rakennustyön keinoin henkinen perus, moraalisen legaliteetin voima. Ryssän poliittista monikäyttöisyyttä lisäsi sen ulottuvuus ajassa niin historiaan kuin tulevaisuuteenkin: aktiivista ryssänvihaa lietsoneissa piireissä voitiin kuvitella muinaisen suomalaisen metsäimperiumin anastamisesta liittämään johdonmukainen visio uudesta taistelusta, jossa tähän saakka vain edenneet venäläiset pakotetaan viimein perääntymään. (Esimerkiksi aktiivinen heimopolitiikka oli itsenäisyyden alkuvuosina korostetusti suomalaista politiikkaa, jonka ekspansioiset tavoitteet juontuivat enemmänkin ymmärrettyjen taloudellisten ja strategisten kansallisten etujen varmistamisesta kuin heimosolidarisuudesta. Ks. esim. Nygård 1978.)

Suomalaisuus muuttui, hento Suomi-neito sai väistyä leijonan tieltä. Kunniakkainta historiaamme olivat sodat, olemuksemme ja luonteemme syvin ja kaunein taistelija-luonteessamme. Kehityksemme tae ei enää ollut viime kädessä sivistys ja kieli, vaan konekiväärit, tykit ja ammuks.

Kuva, jota ensimmäinen tasavalta luonteestaan ja olemassaolonsa edellytyksistä rakensi, oli voimakkaan militaristinen, vaikka tasavallan politiikka - alkuvuosia lukuunottamatta - ei sitä julkisesti ollutkaan. Viralliseen kansalliseen omakuvaan oli sisäänrakennettu mietoina tai vahvoina annoksina samoja periaatteita, joita sittemmin on tavallisimmin ruodittu Akateemisen Karjala-seuran aatepohjan tutkimuksen kautta: Olemme syntyneet taistelussa, koko olemassaolomme tarkoitus on taistelu, etuvartiopalvelus lännen kulttuurimaailmalle, edessämme on uusia taisteluja, sillä perivihollisemme

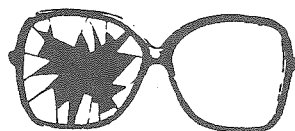
ei koskaan väsy ajatukseen tuhoamistamme - varustautukaamme siis taisteluun.

Kaikki ensimmäisen tasavallan militarismin näkyvät ilmaukset, alkaen Svinhufvudin ampumaharrastuksesta ja päättyen Mäntsälän kapinaan, on nähtävä läpi kansallisen tajunnan ajettavan militaristisen isänmaa- ja kansallisuuskäsityksen kautta. Kansallista integraatiota toteutettiin - vaihtelevin tuloksi - yhteisessä vihollisessa, perivihollisen nimeen vannomisessa.

Suomalainen propagandaryssä

Se kuva, jota joukkotiedotus, koulu- ja kirkko laitokset ja armeija alkoivat propagoida Neuvostoliitosta ja neuvostoliittolaisista, oli kansallisesti omaleimainen siitä huolimatta, että ulkomaista neuvostovastaisuutta seurattiin tarkasti. Vanhat kaupalliset ja poliittiset yhteydet muuttuivat legaaleista illegaaleiksi, lähetystöt vakoiluksi ja kauppa salakuljetukseksi, mutta kuitenkin Pietari säilyi suomalaisille ydin-Venäjänä. Pietarin kohtalosta tuli jonkinlainen vallankumouksen kohtalon ja etenemisen vertauskuva: kun Pietarissa poltettiin pakkasella puutaloja, vallankumous poltti koko Venäjän puutalot; kun Pietarissa entiset kenraalit myivät sanomalehtiä ja kiillottivat kenkiä, koko Venäjän kenraalikunta oli samassa puuhassa; kun Pietarissa lojui haisevia hevosenraatoja röykkiöittäin, niitä lojui jokaisen punaisen kaupungin kaduilla; ja kun Pietarissa kuoltiin nälkään, kuoltiin samoin jokaisessa neuvostokylässä.

Neuvostovastaisen propagandan sisäpoliittinen merkitys oli Suomessa korkeinta mahdollista luokkaa siksi, että siihen liittyi niin sisäisen kuin ulkoisenkin taistelun muistoja ja pelkoja. Todellisuudesta muistuttivat Suomessa asuvat venäläiset ja karja-

katsauksia

laiset pakolaiset, siirtolaisuus Neuvostoliittoon ja paluu takaisin Suomeen, kommunistien toiminta rajan takana ja Suomessa... Pietari-keskeisyys oli vain detalji siinä ominta-keisessa jännittyneessä latauksessa, jonka historia, politiikan nykyhetki ja heimokysymys suomalaisen neuvostovastaiseen propagandaan loivat. Samaa kohtalonomaisuutta saattoi aistia ehkä vain muissa reunavaltioissa.

Näin syntynyt propagandakuva venäläisistä ja Neuvostoliitosta oli kaikessa synkässä tylsyydessäänkin vivahteikkaampi ja rikkaampi kuin vaikkapa anglosaksinen käsitys. Ryssä oli historiallisesti syvempi ja yksityiskohdiltaan rikkaampi kuin vaikkapa "reds"-, "bolshevikki"-ilmaukset siitä huolimatta, että se imi itseensä joutuisasti eurooppalaisen neuvostovastaisen propagandan klisheitä ja iskusanoja.

Ymmärtääkseni varsin ainutlaatuista oli se, että ensimmäisen tasavallan porvarillinen suomalainen ryssästä puhuessaan puhui myös itsestään tahkoten muotoutuvaa kansallista omakuvaansa neuvostovaltion politiikkaan ja elämänihanteisiin. Suomalaisuuden perinnöstä kirkastettiin niitä muistoja, jotka olivat "sosialistisen luonteen" vastaisia - Valkoinen Suomi vihki itsensä bolshevisminvastaisuuteen paitsi politiikassa myös kansallisen kulttuurinsa muotoilemisessa. Kun ihanne oli vapaiden miesten veljeys, kovien ja itsellisten miesten keskinäiseen kunnioitukseen pohjaava karu ystävyys, ei ollut ihme, että venäläisyydessä korostettiin kansan kurittomuutta, orjamieltä ja laumamentali-teettia useita muita piirteitä enem-

män.

Kun etäisyys kansalaissotaan kasvaa, neuvostovastaisuuden merkitys lähenee Suomessa muita kapitalistisia maita. Samalla venäläiskuva köyhtyy, muuttuu eristyneisyyden ja massiivisen propagandan paineessa entistä stereotyyppisemmäksi. Ekspansiounelmat joudutaan hautaamaan ja aktiivinen ryssänviha menettää poliittista painoarvoaan muuttuen Lapuanliikkeen kuohuntavuosien jälkeeseen enemmänkin venäläispeloksi, epäluuloksi. Neuvostovastaisuus säilyy kuitenkin porvarillisen tiedonvälityksen ja kasvatuksen perustavana elementtinä. Toisessa maailmansodassa sen kaikki aseet ja vivahteet saadaan vielä kerran heittää tuleen täydellä voimallaan.

Suomalainen ryssä alkaa sodan jälkeen hitaan kuolemansa, mutta yleismaailmallinen Punainen Vaara vasta todella syntyy.

Viitteet

Venäläis- ja neuvostovastaisen propagandan sisällön kuvailu perustuu kirjoittajan tekeillä olevaan tutkimukseen, jonka alkuperäislähteenä on käytetty useita satoja ennen muuta suomalaisia, ruotsalaisia ja saksalaisia propagandakirjoja ja -artikkeleita. Käytännöllisistä syistä kaikkia lähteitä ei ole mainittu artikkeleissa. Luettelo aineistosta on saatavissa kirjoittajalta.

Kirjallisuus

BERRY, Lloyd E. & CRUMNEY, Robert O. (eds.). Rude & barbarious kingdom. Russia in the accounts of sixteenth-century English voyagers. Wisconsin Press, 1968.

BOGART, Leo. Premises for propaganda. The United States Information Agency's operating assumptions in the Cold War. New York, Free Press, 1976.

GLEASON, John Howkes, The genesis of russophobia in Great Britain. A

study of the interaction of policy and opinion. London, 1950.

GRAYSON, Benson L. (ed.). The American image of Russia 1917-1977. New York, 1981.

GROH, Dieter. Russland und das Selbstverständnis Europas. Ein Beitrag zur europäischen Geistesgeschichte. Neuwied, 1961.

HITLER, Adolf, Taisteluni I. Tilinteko. Porvoo, 1941.

JUTIKKALA, Eino "Ensimmäinen tasavalta" (1919-1945). Teoksessa Suomen Poliittinen historia 1809-1975, 2. osa. Vuodet 1905-1975. Porvoo, 1977.

KAPPELER, Andreas. Die deutschen Russlandschriften der Zeit Ivan des Schrecklichen. Teoksessa Reiseberichte von Deutschen über Russland und von Russen über Deutschland. Köln, 1980.

KLINGE, Matti. Ryssänviha. Teoksessa KLINGE, Matti. Vihan veljistä valtiotalismiin. Porvoo, 1972.

McNALLY, Raymond Th. Das Russlandsbild in der Publizistik Frankreichs zwischen 1814 und 1843. Teoksessa Forschungen zur osteuropäischen Geschichte. Band 6. Berlin, 1958.

LASSWELL, Harold D. Propaganda technique in the World War. London, 1982.

MANNINEN, Antero. Vaillinainen palapeli. Historiallinen aikakauskirja, (1973): 1, s. 85-87.

MANNINEN, Turo. Vapaustaistelu, kansalaissota ja kapina. Taistelun luonne valkoisten sotapropagandassa vuonna 1918. Studia Historica Jyväskylänensia, 24. Jyväskylä, 1982.

NYGÅRD, Toivo. Suur-Suomi vai lähiheimolaisten auttaminen. Aatteellinen heimotyö itsenäisessä Suomessa. Helsinki ja Keuruu, 1978.

ROHRBACH, Paul. Den tyska tanken och världen. Stockholm, 1916.

SARAJAS, Annamari. Viimeiset romanti-
kot. Porvoo, 1962.

TARKIAINEN, Karl. "Vår Gamle Arfiende Ryssen". Synen på Ryssland i Sverige 1596-1621 och andra studier kring den svenska Rysslandsbildens från tidigare stormaktstid. Studia Historica Uppsalensia, Uppsala, 1974.

WRANGEL, P.N. Kenraali Wrangelin muistelmat. Hämeenlinna, 1930.